

CHRONICA

István Fried sedmdesátiletý

Univ. Prof. Dr. István Fried, DrSc. se dožil 1. srpna 2004 sedmdesátiletý. Profesor Fried je předním představitelem srovnávací literární vědy v Maďarsku a vykonal mnoho i pro rozvoj tamní slavistiky. Ke své nynější vědecké pozici se vypracoval až po mnohaletém úsilí. Po studiích na budapeštské univerzitě učil v letech 1956–1973 na středních školách v Budapešti maďarštinu, ruštinu a dějepis. V letech 1973–1984 působil v Széchényiho knihovně v Budapešti a teprve v r. 1982 zahájil svou univerzitní dráhu na univerzitě v Segedíně nejprve jako odborný asistent (1982), poté docent (1984), vedoucí katedry (1985) a posléze i jako univerzitní profesor a doktor věd (1987). V Segedíně vybudoval katedru srovnávací literární vědy a navázal spojení s předními pracovišti v Německu, Francii, Rakousku, ale i v Jugoslávii, Československu, Rumunsku, Rusku aj. Je členem redakční rady budapeštského časopisu *Studia Slavica* a *Irodalomtörténet*, členem vědecké rady projektu *Kulturen und Herrschaftsverhältnisse Österreich-Ungarns 1867–1918*, členem řady vědeckých akademických komisí, čestným členem Kazinczyho společnosti a nositelem Herderovy ceny (1999).

Slavistické zájmy prof. Frieda vystupovaly do popředí zejména v prvním období jeho vědecké dráhy, ale nebyly mu cizí ani později. Zpočátku vynikl jako bibliograf maďarské literárněvědné slavistiky, vydal studie *Auswahlbibliographie der ungarischen literaturwissenschaftlichen Slawistik (1959–1975)*, *Studia Slavica* [= StSl] 23 (1977) 391–451, a *Auswahlbibliographie der ungarischen literaturwissenschaftlichen Slawistik (1976–1980)*, StSl 30 (1984) 239–274. Záhy se věnoval také problematice česko-maďarských kulturních a literárních vztahů, srov. např. jeho studie *Cseh–magyar kapcsolatok 1828–1841 között* (Česko-maďarské vztahy v letech 1828–1841), *Filológiai Közlöny* [= FilK], Budapest 1965, 387–398, a *Cseh–magyar kapcsolatok a XIX. század első évtizedeiben* (Česko-maďarské vztahy v prvních desetiletích 19. století), FilK 1966, 157–166. Ohlasu RKZ v Uhrách je věnována Friedova studie *Die Rezeption der Königinhofer Handschrift im XIX. Jahrhundert in Ungarn*, StSl 14 (1968) 141–156. Cenné jsou i jeho studie *Zu den Problemen der ostmitteleuropäischen Komparatistik und Kontaktologie (Aus den Kapiteln der tschechisch-ungarischen literarischen Beziehungen)*, StSl 26 (1980) 325–349, a *A cseh–magyar, szlovák–magyar színházi kapcsolatok – történeti áttekintés, módszertani bevezetés* (Česko-maďarské a slovensko-maďarské divadelní vztahy – historický přehled, metodologický úvod), FilK 31 (1985) 19–34. K problematice česko-maďarských vztahů se vracel Fried i později, ve studiích, v nichž se pokoušel o typologické srovnání českého a maďarského národního obrození, např. *Vonások a csehek Vörösmartyjának arcképén. K. H. Mácha romantikájának jellege* (Rysy portrétu Vörösmartyho u Čechů. Charakter romantiky K. H. Máchy), in: *Utak és tévutak Kelet-Közép-Európa irodalmaiban* (Cesty a bludné cesty v literaturách středovýchodní Evropy), Budapest 1989, 250–259, a dále také o srovnání literárního vývoje českého a maďarského v období mezi dvěma světovými válkami, jak to dokládá jeho studie *A cseh–magyar összehasonlítás útjai* (Cesty česko-maďarského srovnávání), in: *A közép-európai szövegüniverzum*. Budapest [= Bp.] 2002, 111–127. Studie *A XIX. századi cseh és magyar irodalom fő (?) irányai* (Hlavní [?] směry české a maďarské literatury 19. století), *Bohemia et Hungaria. Tanulmányok a cseh–magyar irodalmi kapcsolatok köréből*, Bp. 1998, 40–48, se pokouší vtěsnat Rukopis královédvorský a zelenohorský i českou a maďarskou romantickou literaturu a literaturu konce století do širšího srovnávacího rámce světové literatury.

Mnoho poizornosti věnoval István Fried jako žák a spolupracovník předního maďarského slovákisty László Sziklaye také slovenské problematice. Již ve svém článku *A magyarországi szlavisztika kezdeteihez* (K počátkům uherské slavistiky), Helikon 1964, 295–301, věnoval pozornost slavistickým zájmům Štefana Lešky, Juraje Palkoviče, Samuela Rožnaye aj. Na tento článek navázaly i jeho statě *Ribay György és Sopron* (Juraj Ribay a Šoproň), Soproni Szemle 1965, 180–185, a *Juraj Palkovics soproni kapcsolatai* (Šoproňské styky Juraje Palkoviče), tamtéž, 55–60. Za povšimnutí stojí i jeho studie *Die Sagen des Waagtales in der slowakischen und ungarischen Literatur*, StSl 16 (1970) 93–114. Důkladnou analýzu vzájemných vztahů Kollárovy a Hamuljakovy skupiny v Pešti podává Friedova studie *Príspevok k poznaniu Jána Kollára a jeho pešť-budinských spolupracovníkov*, Biografické štúdie 2, Martin 1971, 16–41. Kromě řady studií o spišském Němci Karlu Georgu Rumym a jeho vztahu k Jánovi Kollárovi napsal Fried i teoreticko-metodologickou stať *Výsledky a úkoly výskumu slovensko-maďarských literárních vztahov*, Slovenská literatúra 26, Bratislava 1979, 186–193. Také v jedné ze svých posledních syntéz *A közép-európai szövegüniverzum* (Středoevropské textové univerzum), Bp. 2002, 79–107, věnoval Fried pozornost slovackistické problematice, zejména vztahům Jána Kollára k jeho maďarskému okolí.

Nejpodrobněji se ovšem profesor Fried věnoval maďarsko-jihoslovanským vztahům, zejména pak srovnávací problematice slovinské literatury, neboť Slovinsko patří k jeho největším láskám. Nejdůkladnější prací je tu stále jeho dávná knižní monografie *A délszláv népköltészet recepciója a magyar irodalomban Kazinczytól Jókaiig* (Recepce jihoslovanské lidové poezie v maďarské literatuře od Kazinczyho k Jókaimu), Bp. 1979, která mapuje neobyčejný zájem maďarských spisovatelů o jihoslovanskou lidovou poezii, jak se projevuje u Ference Kazinczyho, Ference Toldyho, Józsefa Székácsa, Móra Jókaiho aj. Kromě řady větších i menších článků v maďarských, slovinských i chorvatských časopisech na téma maďarsko-jihoslovanských literárních vztahů (srov. např. *Zu den Anfängen der ungarischen Jugoslawistik*, Vjesnik Biblioteka hrvatske 1981, Zagreb 1983) jmenujme zejména jeho studie o místu France Prešerena v evropské romantice (maďarsky Helikon 1979, německy StSl 1981) o srovnávacím vymezení díla Jovana Jovanoviće Zmaje (německy Slavica 1985), Ivo Andriće a Miroslava Krležy, jež vesměs vyšly v souboru Friedových studií *Utak és tévutak Kelet-Közép-Európa irodalmaiban* (Cesty a bludné cesty v literaturách středovýchodní Evropy). Budapest 1989, 250–307. V publikaci *Slovenski roman* (Slovinský román), kterou vydala roku 2003 univerzita v Lublani, psal ve stati *The Slovenian and the European Novel: An Outline* (s. 493–497) především o díle Ivana Cankara.

V slavistických studiích Istvána Frieda stále více převažoval srovnávací zřetel východo-evropský i středoevropský (viz např. studie *Der ostmitteleuropäische Klassizismus*, Studia Slavica 1981, *A kelet-közép-európai regény kialakulásához*, Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1980, Bp. 1982 aj.) Tři nejzávažnější díla Friedova tvoří soubory studií, často připomínající ovšem ucelené monografie, a sice *Kelet- és Közép-Európa között* (Mezi východní a střední Evropou), Budapest 1986; *Utak és tévutak Kelet-Közép-Európa irodalmaiban* (Cesty a bludné cesty v literaturách středovýchodní Evropy), Budapest 1989; *A közép-európai szövegüniverzum* (Středoevropské textové univerzum), Budapest 2002. V prvně jmenované knize se její autor zabývá srovnáváním literatur, vzniklých na území mezi západní a východní Evropou. Kromě literatury maďarské, polské, české, slovenské, rumunské i literatur jihoslovanských klade velký důraz na jejich propojení s literaturou německou i jejích vzájemné soužití v rámci Habsburské monarchie. Chronologicky věnuje největší pozornost období konce 18. a první poloviny 19. století, období klasicismu, jazykové obnovy a romantismu. V další knize se věnuje i dílčím otázkám vývoje zmíněných literatur, zvláštní pozornost zde kromě jižních Slovanů připisuje i literatuře maďarské (Csokonai, Vitkovics, Ady, Babits, József). Novou kvalitu naznačuje poslední Friedova kniha, obrazy rostoucí zájem autora o text literárního díla a znamenající i vyšší formu literární komparace oproti jeho syntézám z druhé poloviny osmdesátých let 20. století. Na základě těchto maďarských prací vznikly i výběry Friedových studií ve světových jazycích *Ostmitteleuropäische Studien* (Szeged 1994) a *East-Central-European Literary Studies* (Szeged 1997).

Jako znalec versologie vydal István Fried společně s Balázsem Szappanosem úspěšnou knihu *Petőfi-versek elemzése* (Rozbor Petőfiho veršů), Budapest 1978, ²1987, ³Nyíregyháza 1999, ⁴2001. K této tématice se vztahuje i Friedova monografie *A (poszt)modern Petőfi* (Post-moderní Petőfi), Budapest 2001, a svou znalost období klasicismu zužitkoval Fried i v knize o Ferenci Kazinczym

Az érzékeny neoklasszicista (Sentimentální klasicista), Sátoraljaújhely 1996. Přelom 19. a 20. století v maďarské literatuře zachytil v knize *Öreg Jókai – nem vén Jókai* (Starý Jókai – ne stařec Jókai), Bp. 2003, a polovinu 20. století v knize Márai Sándor titkai nyomában (Ve stopách tajemství Sándora Máraiho), Salgótarján 1993. Své univerzitní přednášky o světové literatuře využil profesor Fried v knize *Írók, művek, irányok. Kalandozások a világ irodalmának labirintusában* (Spisovatelé, díla, směry. Bloudění v labyrintu světové literatury), Szeged 2002.

Již v roce 1982 začal István Fried vydávat v Segedíně knihy a sborníky z problematiky srovnávací literární vědy. Byly to nejprve anglické Comparative Literary Studies (Szeged 1983), následovala *A komparatiztika kézikönyve* (Příručka komparatistiky), Szeged 1983, sborník studií *Utak a komparatiztikában* (Cesty v komparatistice), Szeged 1997 a četné literárněvědné sborníky, mapující literární vývoj v Habsburské monarchii před rokem 1918. Viz např. *Monarchia-karnevál az irodalomban* (Karneval monarchie v literatuře), Szeged 1989; *A Monarchia századfordulón* (Monarchie na přelomu století), Bp. 1991; *Magyarok Bécsben – Bécsről* (Maďaři ve Vídni – o Vídni), Szeged 1993; *Tegnap előtt. Irodalmi utazások Monarchiában* (Předevčírem. Literární cesty po monarchii), Szeged 1995; „Azok a szép napok...” *Tanulmányok a Monarchiáról* („Ty krásné dny...” Studie o monarchii), Szeged 1996; *Töprengések Kundera „szépséges szép üveggyőjőjé”-ről. Kapcsolatok, hasonlóságok, jelenségek az irodalom Monarchiában* (Rozjímání o Kunderově „nesmírně krásné skleněné kouli“). Styky, podobnosti, jevy v monarchii literatury), Szeged 1997; *Lélektől lélekig. Osztrák–magyar–kelet-közép-európai összefüggések* (Od duše k duši. Rakousko-maďarsko-středověchodoevropské souvislosti), Szeged 2000; *Rejtett párbeszéd. Osztrák–magyar–közép-európai irodalmi párhuzamok és érintkezések* (Skryté dialogy. Rakousko-maďarsko-středověchodoevropské literární paralely a doteky), Szeged 2000; *Osztrák–magyar modernség a boldog (?) békeidőben. Osztrák–magyar–kelet-közép-európai összefüggések* (Rakousko-maďarská moderna v šťastných [?] dobách míru. Rakousko-maďarsko-středověchodoevropské souvislosti), Szeged 2001; *Österreichisch-ungarisch-mitteuropäische-literarisch-kulturelle Begegnungen*, Szeged 2003.

Segedínské sborníky o literárním životě v Habsburské monarchii mají svou ustálenou tvářnost. Představují především Vídeň jako město vzájemných vztahů národů i národních literatur monarchie, literaturu o monarchii (např. dílo Christopha Ransmayra), kult Habsburské říše v okrajových částech monarchie i v jejím okolí (Itálie, Sedmihradsko, Halič, Ukrajina) a samozřejmě také v částech ústředních (Rakouské a české země, Uhry, Chorvatsko). Mnoho pozornosti je věnováno pobytu maďarských spisovatelů ve Vídni (Ferenc Kazinczy, István Tömörkény, Sándor Márai aj.). Z jednotlivých příspěvků uvedme alespoň stať Györgye Mihálye Vajdy o typologii moderny v literaturách Rakousko-uherské monarchie, Horsta Haselsteinera o významu Vídně jako univerzitního města v druhé polovině 19. století, Antonína Měšťana o pojetí císaře Františka Josefa I. v české literatuře 19. století, Aloise Woldana o Lvově jako městu duchovního setkávání ve středověchodní Evropě atd. Téměř ve všech těchto sbornících publikoval své příspěvky také profesor István Fried a všechny je opatřil obsažným úvodním slovem.

Připomenout třeba i pravidelné segedínské textologické sborníky *Szövegek között* (Mezi texty), které vyšly v letech 1996–2003 v Segedíně již sedmkrát a obsahují cenné strukturální rozborů známých i méně známých literárních děl. Z Friedem vydaných sborníků bych rád připomenul ještě sborník *František Palacký kétszáz éve* (Dvě stě let Františka Palackého) 1798–1998, Szeged 1998, obsahující referáty z dvou maďarských konferencí k 200. výročí narození Františka Palackého.

Je neuvěřitelné, kolik knih (vlastních i cizích) vydal profesor István Fried za dvacet let svého působení v Segedíně, kdy z tamní katedry srovnávací vědy učinil nejpřednější pracoviště tohoto odvětví v Maďarsku. Je autorem 15 knih, 730 studií a článků, 330 recenzí a vydavatelem 40 literárněvědných sborníků. Svou neuvěřitelnou pracovitostí a nadáním se vypracoval István Fried v předního představitele nejen maďarské, ale i středověchodské srovnávací literární vědy a z původního hungaristy a slavisty se proměnil v srovnávacího literárního vědce per excellence. Jeho důraz na stmělující literární tradice bývalé Habsburské monarchie a na univerzalistický étos literární tvorby vytvářejí přes zdánlivý konzervativismus moderní humanistické pojetí srovnávací literární vědy jako dílny lidskosti a celé bohaté komparatistické literárněvědné a také ovšem i slavistické a hungaristické dílo Friedovo je tak důvodem k našemu upřímnému blahopřání k jeho sedmdesátým narozeninám.

Richard Pražák

Slovakistika na katedre slavistiky budapeštianskej univerzity¹

Západné slovanské jazyky a takto aj slovenský jazyk a kultúra dostala na katedre slavistiky, ktorá bola založená v r. 1849 na budapeštianskej univerzite, dôraznejšiu, „oficiálnejšiu“ úlohu od roku 1921, kedy vymenovali za profesora slavistiky a poverili vedením katedry Jána Melicha. On oproti svojim predchodcom – ktorý bádali predovšetkým ruštinu a južné slovanské jazyky, a podobne aj ich univerzitné prednášky nadväzovali na tieto témy – dal do centra svojej pozornosti západné slovanské jazyky v rámci ktorých venoval výnimočnú pozornosť slovenskému jazyku a kultúre. Táto zmena smeru bádania samozrejme neznamenalala zo strany Melicha to, že by sa ostatné slovanské jazyky dostali na perifériu. Svedčia o tom Melichove pozoruhodné práce s južno-slovanským zameraním, tak napr. práca, napísaná o misále, obsahujúcom starochorvátske texty zo 14. storočia, alebo ním zostavená „Bibliografia slovinskej (vendskej) literatúry v Maďarsku“, ktorá vyšla v r. 1903, doplnené vydanie v r. 1908. Vo výskumoch západoslovanských jazykov, ktoré započal Ján Melich, pokračoval jeho študent Štefan Kniezsza, ktorý sa stal vedúcim katedry slavistiky v r. 1941 ako 43 ročný, kedy Ján Melich odišiel do dôchodku.

Osobnosť dvoch významných vedcov ukazuje blízke črty vo viacerých oblastiach, obidvaja sú rovnako výnimoční predstavitelia slavistiky a maďarskej lingvistiky európskeho formátu a obidvaja sa stali členmi Maďarskej akadémie vied. To, že ich vedecké zameranie sa obrátilo na západné slovanské jazyky – a zvlášť na slovenský jazyk – rozhodne determinoval aj ich pôvod. Obidvaja boli slovenského pôvodu, avšak ich rodinné pozadie motivovalo celkom odlišné slovenské kultúrne prostredie. Ján Melich sa narodil na Sarvaši, ktorý bol založený v 18. storočí na území dnešného Maďarska, a patrí medzi najmarkantnejšie mestá agrárneho typu slovenských jazykových ostrovov na juhovýchodnej časti Veľkej uhorskej nížiny. Jeho rodičia boli zámožní sedliaci, ich sedliacko-meštiansku životosprávu, kultúrne nároky výrazne ovplyvnila luteránska viera sarvašskej slovenskej spoločnosti. Ján Melich nikdy neprerušil styky so svojim rodným mestom; jazyk a tradičná kultúra sarvašských Slovákov tvorili predmet jeho výskumov a vedeckých štúdií. (Napríklad zozbieral 250 sarvašských slovenských výrazov prevzatých z maďarčiny. Rodinné zázemie ich s Kniezsom čiastočne spája, ale v tomto sa aj rozchádzajú. Totiž život Štefana Kniezsza, ktorý pochádzal z chudobnej katolíckej robotníckej slovenskej rodiny zo severooravskej Trstenej, sa po roku 1918 vyvinul tak, že so svojim rodom nemal bezprostredný vzťah.

Ján Melich, ako profesor slavistiky prvý ponúkal odborný semestrálny cyklus prednášok so slovackistickým predmetom a mal ho v svojom vyučovacom programe nastálo. (Pravdou je, že Oskár Asbóth, ktorý ako prvý postavil vyučovanie slavistiky na vedecké základy, na budapeštianskej univerzite, občas – teda nie trvalo – zaradil do svojho vyučovacieho programu českú gramatiku a slovenskú morfológiu.) Tri najdôležitejšie Melichove stále kolégiá boli: 1) slovanské jazyky a národy, 2) staroslovenčina a 3) história slovenskej literatúry. (Prvé dva sú odvtedy súčasťou základného, klasického slavistického vyučovania na katedre slavistiky, história slovenskej literatúry je jedným z hlavných predmetov samostatného odboru slovenského jazyka a literatúry v rámci slavistiky.) Emília Úrhegyiová, študentka, neskôr spolupracovníčka Melicha, ktorá na katedre vyučovala slovenčinu niekoľko desiatok rokov, o slovenských literárnych prednáškach Jána Melicha napísala, že Melicha doviedlo ku skúmaniu slovenského folklóru práve vyučovanie slovenskej literatúry („Der Unterricht der Literatur führte ihn auch zu den Fragen der Folklore“)². Ján Melich obohacoval výskumy slovenského folklóru a určité teoretické otázky slovenskej folkloristiky v dvoch oblastiach. Melich, analyzujúc pražskú česko-slovenskú národopisnú výstavu z konca minulého storočia sa postavil proti koncepcii výstavy, ktorá stotožňovala slovenskú ľudovú kultúru s českou, hlásal samostatný charakter slovenskej ľudovej kultúry. Melich neúnavne informoval o výsledkoch českej a slovenskej folkloristiky v časopise Maďarskej národopisnej spoločnosti, v *Ethnographii*. Popritom vo viacerých štúdiách, väčšinou na základe vlastných zážitkov, s filologickou presnosťou opísal najsvojráznejšie zvyky sarvašských Slovákov, ktoré boli už vtedy nositeľmi interakcii slovenskej a maďarskej kultúry. Melich, ako prednášateľ slovenského jazyka,

¹ Pôvodný článok v maďarčine bol uverejnený: *GYIVICSÁN Anna*, A nemzetiségi lét és kultúra dimenziói, II. Békéscsaba 2003. 203–207. Článok preložili poslucháči prekladateľského seminára: Anikó Dutkonová, Krisztina Székelyová, Ferdinand Egyed, Zoltán Zilizi vedením Marii Žilákovéj.

² *Studia Slavica Hung.* 8 (1962) 485.

slovenskej literatúry a kultúry, povzbudzoval svojich študentov na výskum tejto oblasti a zhoto-
venie doktorských dizertácií. Tak napríklad Emília Úrhegyiová už ako študentka (1927–1932)
písala slovenské a maďarské príspevky ohľadom analýzy slov; viaceré spracovali nárečie
jednotlivých slovenských obcí. Ukazuje to napr. doktorská dizertácia Terézii Ernstovej o hlohov-
skom nárečí (1931), ako aj príklad Michala Markusa, ktorý sa stal známym reprezentantom maďar-
skej, potom slovenskej etnografie, a ktorý vďaka dvom svojim učiteľom, etnografovi Istvánovi
Györfőymu a Jánovi Melichovi – ktorého slavistické prednášky navštevoval – napísal knihu
o tradičnej kultúre níredházskych Slovákov (1943). Ján Melich bol od 1930-tých rokov iniciátorom
aj výchovy stredoškolských profesorov odboru slovenský jazyk a literatúra. Melich, ako dekan
filozofickej fakulty, potom ako vedúci Inštitútu výchovy pedagógov našej univerzity v určitom
čase, značne prispel k reforme výchovy pedagógov na ELTE (porov., jeho publikáciu Ján Melich:
K reforme univerzitnej výučby a výchovy stredoškolských profesorov) vďaka tomu od konca
tridsiatych rokov bolo možné získať popri diplome slovenskej filológie aj diplom stredoškolského
profesora slovenského jazyka a literatúry. Takýto „duplovaný diplom“ dostal aj Ferenc Gregor,
ktorý začal svoje štúdiá na katedre slavistiky v r. 1947, potom práve tu sa stal prvým vymeno-
vaným profesorom slovistiky (1978). Štefan Kniezsa – ako som na to už poukázala, bol násled-
níkom Melicha v oblasti vedeckej práce a rovnako aj na poli pedagogickom, pokračoval vo výsku-
moch dejiny maďarského jazyka a vzájomných lexikálnych výpožičiek slovanských jazykov
a maďarského jazyka. Paralelná vedecká činnosť týchto dvoch lingvistov v oblasti historickej gra-
matiky maďarského jazyka a v slavistike, dodávala svojrázny charakter slavistiky, ako vednej dis-
ciplíny v Maďarsku. Diela dvoch lingvistov, ktoré reprezentujú ich metódu výskumu, ktorou cez
vzájomný vzťah slovanských jazykov a maďarčiny, dospeli k výsledkom, ktoré odkryli vždy novšie
zákonitosti slovanských jazykov, resp. maďarského jazyka. Práve Ján Melich poukázal na to, že
Kniezsa len pomocou tejto metódy mohol ako prvý sformulovať otázky: prečo je maďarský jazyk
menej členený, v porovnaní so slovanskými jazykmi a prečo je tak jednotný oproti nim. Kniezsa
hodnotil epochálnu prácu Melicha Slovánske lexikálne výpožičky v maďarskom jazyku (1942)
nasledujúcimi slovami: „Táto práca, ktorá patrí medzi najzávažnejšie príručky zahŕňa obrovský
pramenný materiál, dôležitý význam má aj geografická metóda, ktorú uplatňuje pri identifikácii
etymológie jednotlivých lexikálnych jednotiek. Melich prevzal túto metódu od nemeckého
Klugeho, ale on ju ako prvý uviedol do lingvistickej praxe.“ Takto sa knižka „Szláv jövevény-
szavaink“ považuje za predchodcu jazykových atlasov. Z hľadiska domácej slavistiky vysoko
hodnotili Melichové jazykovedné práce a Maďarský etymologický slovník, ktorého autormi sú
Melich a Z. Gombocz., a tu citujem slová Lászlóa Hadrovicsa (1957) – „podľa jednotnej mienky
domácich a zahraničných vedcov v európskej jazykovede sa sotva nájde podobná práca.“ Štefan
Kniezsa, ako vedúci Katedry slavistiky v r. 1945 a neskôr v r. 1950, keď sa na základe nových
vysokoškolských reforiem radikálne preformovala slavistika (ruština sa oddelila a v rámci slavis-
tiky sa jednotné slovanské jazyky stali samostatnými) sa snažil o to, aby vytvoril výskumné tímy,
ktoré by mali za úlohu vydávať staré slovanské jazykové pamiatky na území Maďarska, resp.
zbieranie domácich slovanských dialektov, pripravovanie nárečových atlasov. Tento program sa od
roku 1958 stal časťou Medzinárodného slavistického programu. Vedením práce bol poverený Péter
Király. Pri zbieraní českých a slovenských prameňov, ktoré úzko súvisia so slovenskou históriou a
kultúrou, sa zúčastnili Gyula Décsy, Péter Király, István Sipos a Emília Úrhegyiová. Slovenských
nárečových výskumov sa zúčastnili Ferenc Gregor, Péter Király a István Sipos. O prvých výsled-
koch výskumníci referovali na Prvom kongrese domácich slavistov v r. 1958, ktorý zorganizovala
Maďarská vedecká akadémia. Z týchto dvoch výskumov vznikli publikácie Stredoveké české
listiny (1958) a Atlas slovenských nárečí v Maďarsku, vydané po slovensky aj nemecky v r. 1993 –
Atlas der slowakischen Mundarten in Ungarn (redaktor: Péter Király, autori: Erik Fügedi, Ferenc
Gregor, Péter Király). Materiál atlasu, ktorý je aj z metodického hľadiska veľmi pozoruhodný,
spracúva nárečie 48-ich výskumných bodov, lokalít. Jeho štúdie boli pripravené už v 1960-tych
rokoch. Účastníci výskumu Slovenských nárečí v Maďarsku aj samostatne pripravili významné
monografie a štúdie o jednotlivých slovenských osadách, napr. Ferenc Gregor spracoval západo-
slovenské nárečie Santova, Péter Király sa venoval výskumu svojráznosti nárečia Slovenského
Komlóša, ktorý leží v juhovýchodnej časti Veľkej uhorskej nížiny, ďalej otázkam miešaných typov
slovanských a slovenských nárečí v Maďarsku, István Sipos skúmal miešaný typ jazyka sloven-

ských obcí v okolí Miškolca, lokalít charakteru priemyselných kolónií. Všetci traja ako prednášatelia odboru slovenského jazyka a literatúry využili svoje skúsenosti získané z tejto oblasti vo svojom vyučovacom programe.

Po smrti Štefana Kniezsú (1965) sa vedúcim katedry slavistiky stal akademik László Hadrovics, ktorý, ako bádateľ ruského jazyka resp. juhoslovanských jazykov a kultúr, posilňoval odbor slovenského jazyka a literatúry ako aj ostatné odbory v dvoch oblastiach: 1) rozširoval a spestroval vyučovacie plány jednotlivých odborov pozvaním externých pracovníkov; 2) vo vyučovacom programe a z časti aj vo výskume dostali miesto moderná kultúra, a aktuálne otázky kultúrnych premien jednotlivých slovanských národov. R. 1975, kedy šiel profesor Hadrovics do dôchodku, sa stal vedúcim katedry profesor Péter Király, ktorý študoval na bratislavskej a pražskej univerzite. Péter Király sčasti čiastočne pokračoval vo výskumoch Jána Melicha a Štefana Kniezsú, v oblasti maďarsko-slovanských vzťahov obdobia Cyrila a Metóda.

V mojej stručnej analýze som viackrát pripomenula domáce slovenské jazykové ostrovy. Nebolo to náhodné, lebo slavistika v Maďarsku a tak aj vyučovací program katedry slavistiky má svojráznu črtu: venuje sa výskumu a výučbe o slovanských (chorvatských, rusínskych, srbských, slovenských, slovinských) jazykových ostrovoch v Maďarsku, najmä čo sa týka ich živého jazyka a dodnes živých kultúrnych tradícií. Tento fakt ovplyvňuje profil vedeckej práce spolupracovníkov katedry a zároveň aj profil študijného plánu, navzdory neustálým obsahovým zmenám týkajúcich sa reformy vysokoškolskej výučby.

R. 1987, keď sa stal vedúcim katedry István Nyomárkay, vedome sa pokúsil formovať výskumný a pedagogický profil katedry tak, že nadväzoval na predchodcov a to v dvojakom zmysle, jednak ohľadom na reformy Lászlóa Hadrovicsa a Pétera Királya, pritom sa snažil uchovať a upevniť kontinuitu najstarších tradícií slavistiky v Maďarsku a to tak, aby jednotlivé odbory nestratili svoju samostatnosť. V tejto koncepcii dostala miesto aj povinná výučba jazyka a kultúry jednotlivých domácich národnostných menšín. Tieto pozitívne zmeny sa integrovali aj do profilu odboru slovenského jazyka a literatúry, posilnili špeciálny a zároveň komplexný charakter výskumnej práce v oblasti slovistiky.

Anna Divičanová

Slovakistika vo vysokom školstve

V dňoch 18. a 19. októbra 2004 sa na pôde Univerzity Loránda Eötvösa v Budapešti konala medzinárodná vedecká konferencia pod názvom *Slovakistika vo vysokom školstve (Aktuálne otázky výskumu a výchovy)*. Konferenciu pripravil odbor slovenského jazyka a literatúry Katedry slovanskej filológie ELTE a vystúpilo na nej spolu 20 prednášajúcich z univerzít, vysokých škôl, vedeckých a výskumných ústavov z Maďarska, Slovenskej republiky, Českej republiky a Srbska a Čiernej Hory.

Podujatie otvorila a všetkých prítomných privítala prof. Anna DIVIČANOVÁ. Po nej so svojimi úvodnými pozdravnými prihovormi vystúpili prof. Janusz BAŃCZEROWSKI, riaditeľ Inštitútu slovanskej a baltskej filológie ELTE a doc. Štefan LUKÁČ, vedúci Katedry slovanskej filológie ELTE. Napriek tomu, že prvý sa prítomným prihovoril po poľsky a druhý po chorvátsky, ich slová sa stretli s veľmi pozitívnym prijatím a porozumením a hneď na začiatku zdôraznili špecifickú súdržnosť slovanských jazykov a centrálnu postavenie slovenčiny v ich rámci. K prítomným sa tiež prihovorili a podujatie pozdravili Ján FÚŽIK, predseda Celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku a Milan RESUTÍK, riaditeľ Slovenského inštitútu v Budapešti. Obe tieto inštitúcie pomohli pri organizácii a zabezpečení tohto podujatia.

Hneď po otvorení nasledovali prvé príspevky z literárno-vednej a teoreticko-metodologickej sekcie. Túto sekciu viedla prof. A. DIVIČANOVÁ a sama ju hneď aj začala svojím referátom pod názvom *Evanjelicá kultúra v slovenskej literatúre*. Konkrétnymi citáciami a poukazmi napríklad na výskyt a úlohu žalmov v tvorbe P. O. Hviezdoslava a I. Kraska zdôraznila veľmi dôležité a nezastupiteľné miesto evanjelickej kultúry v tvorbe slovenských autorov. Mgr. Jana PÁTKOVÁ sa v príspevku *Poetika periférie (K charakteristice prostoru v Rakúsových prózach Žobráci a Gendúrovci)* zaoberala úlohou vonkajšieho a vnútorného priestoru a vplyvom jeho rozširovania a postupného

zužovania na celkovú výstavbu diela v poviedkach S. Rakúsa. Pál Závada a jeho romány Jadvigin vankúšik a Milota boli témou referátu Dr. Kataríny MARUZSOVEJ ŠEBOVEJ *Skladanie rozloženého*. Okrem úlohy a významu motívov na teoretickej báze postmodernity vyvolal jej príspevok neskôr v rámci diskusie aj otázky o zaradení tohto autora do slovenskej, resp. maďarskej literatúry. Doc. Oľga SABOLOVÁ v referáte *Teoreticko-metodologické východiská interpretácie a analýzy umeleckej prózy* aplikovala časť štruktúry jazykovedných termínov na oblasť výskumu kompozície literárneho diela a predstavila svoju teóriu základných kompozičných jednotiek – komponém a vzťahy medzi ich jednotlivými typmi. Použitím dvoch i viacerých jazykov v rámci jedného literárneho diela sa na základe analýzy diel P. Vilikovského (Metodologická poviedka), L. Balleka (Pomocník), J. Chalúpku (Bendegúz) a K. Kocúra (Apáka a mamáka) zaoberala Dr. Míra NÁBELKOVÁ vo svojom referáte *Interpretácia viacjazyčných literárnych textov*. Vystúpenie prof. Michala HARPÁNA na tému *Problematika vysokoškolskej výučby a výskum slovenskej literatúry druhej polovice dvadsiateho storočia* ukázalo potrebu ďalšieho výskumu slovenskej literatúry z obdobia socializmu, jej kritického prehodnotenia (pri súčasnom uvedomení si, že nie všetko, čo bolo v tej dobe publikované, bolo poplatné režimu a teda zlé!) a následnej prípravy študijných materiálov pre potreby vysokoškolskej výučby. Diskusia, ktorá po týchto príspevkoch nasledovala, ukázala široký záujem, ktorý ich autori svojimi vystúpeniami vyvolali a i blízkosť a prepojenosť viacerých tém a výskumných prác účastníkov konferencie.

Po obedňajšej prestávke pokračovala konferencia jazykovednou sekciou, ktorú viedla doc. Mária ŽILÁKOVÁ. S prvou prednáškou pod názvom *Slovenský jazyk na medzinárodných zjazdoch slavistov (1929-2003)* v rámci tejto sekcie vystúpila prof. Júlia DUDÁŠOVÁ. Poukázala na postupne rastúci význam slovenského jazyka a jeho predstaviteľov z radov jazykovedcov na prvých zjazdoch slavistov. Dvoma hlavnými vetvami, resp. chápaniami úloh a postavenia spisovnej slovenčiny na Slovensku, vzťahmi noriem a kodifikácií a ich rozličnými interpretáciami sa zaoberal prof. Juraj DOLNÍK v príspevku *Poznanie a kultivovanie súčasnej spisovnej slovenčiny*. Na toto jeho vystúpenie veľmi vhodne nadviazal Dr. Ľubomír KRALČÁK svojím inšpiratívnym referátom *Jazyk ako kultúrna hodnota*. Spojenie teoretickej jazykovedy a aplikáciu jej záverov na vysvetľovanie a zdôvodňovanie chýb, ktoré študenti robia, predstavil vo svojej prednáške nazvanej *Vzťah fonologickej a morfolologickej roviny* Mgr. Marcel PILECKÝ. *Výučba slovenčiny a dvojazyčnosť* nazval svoj príspevok doc. Jozef ŠTEFÁNIK. Vychádzal z konkrétnych skúseností získaných počas lektorského pôsobenia na ELTE a okrem iného poukázal na potrebu odlišného prístupu k bilingválnym študentom v porovnaní s monolingválnymi. Dr. Jana PEKAROVIČOVÁ v referáte *Slovenčina ako cudzí jazyk* hovorila o nových trendoch v oblasti certifikácie slovenčiny ako cudzieho jazyka v súvislosti s iniciatívami šíriacimi sa v oblasti výučby cudzích jazykov v rámci strednej Európy i celej Európskej únie. Poslednou jazykovednou prednáškou prvého dňa bolo vystúpenie doc. Márie ŽILÁKOVEJ *Ján Stanislav a Štefan Kniežsa*. V krátkosti predstavila podstatu sporu týchto dvoch veľkých jazykovedcov minulosti, sporu, ktorý sa odohrával na stránkach viacerých jazykovedných časopisov, trval veľmi dlhé obdobie a ktorý nanešťastie často prechádzal až do osobných invektív. Diskusia, ktorá potom nasledovala, bola neobyčajne zaujímavá a podnetná a diskutujúci sa postupne dotkli všetkých referátov, ktoré odzneli.

Záver prvého dňa konferencie obstarala recepcia, na ktorú všetkých zúčastnených srdečne pozvali organizátori podujatia a ktorú spestrili veľmi pekné a pôsobivé spevácke vystúpenia študentov odboru slovenský jazyk a literatúra Katedry slovanskej filológie ELTE M. Hubacseka, F. Egyeda a A. Istvánovej. Ich interpretácie slovenských ľudových piesní z prostredia slovenskej menšiny v Maďarsku sa stretli s naozaj vreľým prijatím. Milým prekvapením bolo aj následné odovzdanie Pamätnej medaily Univerzity Komenského doc. Márii ŽILÁKOVEJ z rúk Dr. J. Pekarovičovej za jej viacnásobnú účasť na Letnej škole slovenského jazyka a kultúry SAS v Bratislave i za jej dlhoročnú činnosť v oblasti slovistiky. Neslobodno nespomenúť aj krátky prihovor vedúceho katedry slovenskej filológie doc. Štefana Lukáča a jeho pozvanie na ochutnanie vynikajúceho vlastného modrého portugala z villányskej oblasti.

Témou druhého dňa, rokovanie ktorého viedli spoločne prof. Anna Divičanová a Doc. Mária Žiláková, boli otázky vedy a výskumu a väčšina vystúpení súvisela s prácou Výskumného ústavu Slovákov (VÚS) v Békešskej Čabe. Dr. Tünde Tuškovú predstavila vo svojej prednáške *Čabiansky*

kalendár toto všeobecne známe a neobyčajné dielo, ktorého vydávanie bolo obnovené po 43 rokoch v r. 1991. Zaujímalo ju, v čom a nakoľko sa prejavuje zmena identity Slovákov v Maďarsku po takom dlhom období. Riaditeľka Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku Dr. Alžbeta HORNOKOVÁ UHRINOVÁ v príspevku *Výsledky najnovších sociolingvistických výskumov jazyka Slovákov v Maďarsku* vysvetlila úlohy tejto dôležitej inštitúcie, predstavila knihy, ktoré vo VÚS vyšli, a tiež päť projektov, na ktorých sa v súčasnosti pracuje. Vedecký pracovník VÚS Mgr. Alexander TÓTH v referáte *Výsledky sociolingvistického výskumu v Slovenskom Komlóši* oboznámil prítomných s projektom výskumu jazyka Slovákov žijúcich v tejto oblasti, ktorý sa uskutočnil ako súčasť celonárodného projektu Dimenzie jazykovej inakosti týkajúceho sa možnosti zachovania menšinových jazykov v Maďarsku, a s jeho prvými priebežnými výsledkami. Dr. Eva VÁMOŠOVÁ sa v príspevku pod názvom *Psycholingvistický výskum žiakov základných škôl* zaoberala výsledkami lexikálno-asociačného rozboru na vzorke 64 žiakov siedmeho ročníka deviatich všeobecných škôl v Maďarsku podľa silnejšej alebo slabšej dominancie v slovenskom a maďarskom jazyku. Doc. Edita BODONYIOVÁ a Dr. Anna KOVÁČOVÁ vo svojich *Poznámkach k výskumu výučby slovenskej vzdelanosti* (knihy vyjde v decembri 2004) oboznámili prítomných s celonárodným projektom výskumu vzdelanosti všetkých národnostných menšín v Maďarsku. Predmet "menšinová vzdelanost" by mal žiakov vychovávať k úcte a pochopeniu minulosti predkov i k solidarite k iným menšinám, otázna je však najmä forma jeho výučby (samostatne alebo integrovane v rámci viacerých predmetov) a jej naplnenie konkrétnym obsahom. Dr. Edita PEČENOVÁ sa z dôvodu neodkladných pracovných povinností (návrh nového slovenského veľvyslanca pána J. MIGAŠA v Békešskej Čabe) nemohla na konferencii zúčastniť. Svoj príspevok *Praktikanti odboru slovenčiny v Slovenskom gymnázii v Békešskej Čabe* týkajúci sa osoby a poslania národnostného učiteľa a prípravy a priebehu pedagogickej praxe študentov slovenského jazyka a literatúry však poslala. Prečítala ho Mária Žiláková. Po tomto referáte nasledovala diskusia k predchádzajúcim prednáškam i k otázkam ďalších perspektív slovakistiky vo vysokom školstve. Okrem čiastkových otázok týkajúcich sa pripomienok a otázok k niektorým prednášajúcim sa diskusia zamerala najmä na nový predmet "menšinová vzdelanost". Vedúci Katedry slovanskej filológie doc. Š. LUKÁČ hovoril o potrebe vytvorenia doškolicieho centra pre slovenské národnosti, ktoré by pripravovalo študentov univerzity na vyučovanie tohto predmetu. Spomenul, že v súčasnosti vrcholia prípravy takéhoto projektu, ktorý po pripomienkovaní bude predložený na schválenie. Viacerí z diskutujúcich poukázali na potrebu výučby menšinovej vzdelanosti ako samostatného predmetu, pretože efektívnosť jeho výučby v rámci integrovaného vyučovania vo viacerých predmetoch rôznymi učiteľmi a bez samostatného oklasifikovania je veľmi problematická. J. CHLEBNICKÝ tiež pripomenul pomoc, ktorú VÚS svojím zameraním (napríklad na etnografiu, históriu a pod.) a činnosťou poskytuje národnostnému školstvu. J. GOMBOŠ informoval prítomných o seriáli "Z pohľadu vedy" organizovanom VÚS od r. 2002, pričom len v roku 2004 sa už uskutočnilo päť prednášok na témy z jazykovedy, ľudového liečiteľstva, etnografie, genealógie a histórie).

Na záver konferencie vystúpila prof. Anna Divičanová. Poďakovala všetkým domácim i zahraničným odborníkom za účasť i za vysoko kvalitné prednášky. Vyjadrila presvedčenie, že všetky budú v krátkom čase publikované v samostatnom zborníku z konferencie. Zdôraznila potrebu užšej spolupráce slovakistických pracovísk v zahraničí s univerzitami a inštitúciami na Slovensku. Poukázala na dôležitosť "stredoeurópskej" kultúry, jej špecifickosť a nutnosť jej podpory, pričom slovenský jazyk, literatúru a kultúru je potrebné chápať a vidieť ako jej neoddeliteľnú súčasť.

Medzinárodná vedecká konferencia *Slovakistika vo vysokom školstve (Aktuálne otázky výskumu a výchovy)* bola naozaj vydareným podujatím. Umožnila stretnúť sa a diskutovať ľuďom, ktorých spája láska k slovenskému jazyku a literatúre i vedecká činnosť v oblasti jeho výskumu. V priebehu dvoch dní si prítomní odborníci i početní účastníci najmä z radov vysokoškolských študentov mohli vymeniť názory a predniesť najnovšie výsledky svojich výskumov z oblasti jazyka, literatúry, metodológie a aplikovaných vedných disciplín. Za to treba poďakovať najmä organizátorom na čele s prof. Annou Divičanovou a doc. Máriou Žilákovou. Zostáva len dúfať, že toto podujatie nezostane osamotené, ale že založí novú tradíciu vedeckých stretnutí slovakistických pracovísk.

Jozef Štefánik